

UOT 33.332

Qəzənfər Axundlu

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti, magistrant

axundluq@gmail.com

Elmi rəhbər: Arzu Hüseyn

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti, i.ü.f.d

a.huseyn@atmu.edu.az

QARABAĞIN DİRÇƏLİŞİ: TURİZM POTENSİALI VƏ REGIONAL İNKİŞAF

Xülasə

Qarabağın azad edilməsi regional inkişaf, xüsusilə turizm, infrastruktur və iqtisadi canlanma üçün yeni yollar açdı. Məqalədə Qarabağın turizm potensialı araşdırılır, onun tarixi irsi, təbii landşaftları və mədəni zənginliyi haqqında məlumatlar verilir. Bir vaxtlar münaqişənin təsirinə məruz qalmış regionda hazırda dayanıqlı turizmin inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən nəqliyyat şəbəkələri, qonaqpərvərlik obyektləri və ətraf mühitin bərpası da daxil olmaqla əhəmiyyətli yenidənqurma işləri aparılır.

Tədqiqatda investisiya təşviqləri, hökumət siyasəti və beynəlxalq tərəfdaşlıq kimi turizmin canlanmasına təsir edən əsas amillər vurğulanır. Bundan əlavə, məqalədə turizmin yerli icmalara sosial-iqtisadi təsiri, o cümlədən məşğulluğun yaradılması və kiçik biznesin böyüməsi qiymətləndirilir.

Məqalənin məqsədi- təhlükəsizlik problemləri, ekoloji davamlılıq və irsin qorunması kimi problemlərin müzakirə olunması və bu istiqamətdə təkliflərin verilməsidir.

Metodologiya-multidissiplinar yanaşma vasitəsilə Qarabağın Cənubi Qafqazda əsas turizm mərkəzi kimi potensialı vurğulanır və uzunmüddətli regional inkişaf üçün strateji tövsiyələr təqdim edilir.

Nəticə-tapıntılar münaqişədən sonrakı bölgələrin iqtisadi bərpa və sabitlik üçün turizmdən necə yararlanı biləcəyini daha geniş başa düşməyə kömək edir.

Açar sözlər: *Qarabağ, turizmin inkişafı, regional iqtisadiyyat, münaqişədən sonrakı yenidənqurma, davamlı turizm*

Giriş

Qarabağın işğaldan azad edilməsi regionun inkişafı, xüsusən turizm, infrastruktur və iqtisadiyyatın bərpası üçün yeni imkanlar açıb. Bu məqalədə Qarabağın tarixi, təbii landşaftları və mədəni sərvətləri araşdırmaq yolu ilə bölgədə turizm imkanları qeyd edilmişdir. Keçmişdə zorakılığın təsirinə məruz qaldıqdan sonra, bölgə hazırda xeyli reabilitasiya işləri aparılmışdır. Bu səylərə davamlı turizmin inkişafı üçün vacib olan ekoloji şəraitin, nəqliyyat şəbəkələrinin və qonaqpərvərlik obyektlərinin bərpası daxildir.

Tədqiqat hökumətin siyasəti, beynəlxalq əlaqələr və investisiya təşviqləri kimi turizm sənayesinin canlandırılmasına töhfə verən mühüm elementlərə işıq salır. Bundan əlavə, bu tədqiqatda turizmin xidmət etdiyi icmalara sosial-iqtisadi təsiri, o cümlədən kiçik biznesin inkişafı və iş imkanlarının yaradılması qiymətləndirilmişdir. Müzakirəyə həmçinin təhlükəsizlik, ətraf mühitin davamlılığı və tarixin qorunması kimi problemlər daxildir.

Bu tədqiqatda Qarabağın Cənubi Qafqazda multidissiplinar yanaşmadan istifadə edən əsas turizm mərkəzi kimi potensialı vurğulanır. Bundan əlavə, məqalədə regionun uzunmüddətli perspektivdə inkişafı üçün strateji tövsiyələr verilmişdir. Münaqişədən sonrakı dövlətlərin turizmdən iqtisadi bərpa və sabitlik üçün necə istifadə edə biləcəyi barədə daha əhatəli biliyə töhfə verməklə, tapıntılar daha geniş anlayışa kömək edir.

Qarabağ müstəqillik əldə etdikdən sonra bölgənin dirçəldilməsi regional inkişaf və iqtisadi yenidənqurma kontekstində böyük əhəmiyyət kəsb edən məsələ kimi ortaya çıxdı. Tarixi və mədəni baxımdan əhəmiyyətli olan bu bölgənin dirçəldilməsi xüsusilə turizm sənayesində əhəmiyyətli sayda perspektivlər təmin edir. Əlverişli mövqeyinə, təmiz təbiət mənzərələrinə və yüz illər əvvələ dayanan tarixi tarixinə görə Qarabağ Cənubi Qafqazda mühüm turizm məkanına çevrilmək potensialına malikdir. İnfrastrukturun yenidən qurulması, təhlükəsizlik məsələlərinin həlli və davamlı inkişafın təşviqi ərazinin mübarizə aparmalı olduğu problemlərdən bəziləridir.

Bu məqalə Qarabağın turizm potensialının təhlilini aparmaq üçün Qarabağın tarixi, mədəni və təbii sərvətlərini, eləcə də ölkənin davamlı inkişafı üçün zəruri olan siyasət və strategiyaları qiymətləndirməkdən ibarətdir. Turizm infrastrukturunun bərpası ilə bağlı məqalədə hökumətin təşəbbüsləri, xarici investisiyalar və dövlət-özəl tərəfdaşlıqların bu prosesdə rolu da müzakirə olunur. Bundan əlavə, tədqiqat minaların təmizlənməsi, ətraf mühitin qorunması və köçürülmüş əhəlinin iqtisadi sistemə daxil edilməsi kimi çətinliklərə də işıq salır (6).

Bu tədqiqat bütün dünyada mövcud olan ən yaxşı təcrübələri, eləcə də Qarabağın fərqli xüsusiyyətlərini təhlil edərək, münaqişədən sonrakı turizm və regional inkişafı ilə bağlı geniş söhbətə öz töhfəsini verir. Qarabağı həm davamlı, həm də firavan istirahət məkanına çevirmək məqsədi ilə çalışan siyasətçilər, investorlar və turizm planlaşdırıcıları nəticələri əvəzolunmaz mənbə kimi tapacaqlar.

Materiallar və metodlar

İqtisadi artımın, münaqişədən sonrakı yenidənqurmanın və mədəni dirçəlişin aparıcı qüvvəsi kimi turizmin əhəmiyyəti son illərdə geniş şəkildə tanınıb. Richard Butler (1980) turizm sahəsinin həyat dövrü modeli və Erik Koen (1984) post-münaqişə zonalarında turizmin inkişafı ilə bağlı araşdırmaları ilə iqtisadi sabitliyin təşviqində turizmin əhəmiyyətini vurğulamışlar (1). Bu alimlərin hər ikisi turizmin iqtisadi sabitliyin dəstəklənməsində oynadığı rolu vurğulamışlar. Müharibədən sonrakı yenidənqurma kontekstində Timothy və Tosun (2003) və Hall (2005) tərəfindən aparılan tədqiqatlar davamlı turizmin sülhün bərqərar olmasına və sosial-iqtisadi əlaqələrin inteqrasiyasına kömək edə biləcəyi yollara işıq salmışdır (3).

Qarabağın turizm potensialını açıq şəkildə əks etdirən tədqiqatlar hələ də inkişaf mərhələsindədir. Digər tərəfdən, Vüqar Bayramov və Natiq Cəfərli kimi azərbaycanlı akademiklər regionda baş verən iqtisadi transformasiya ilə bağlı müzakirələr aparıblar. Bundan əlavə, Balkanlar (Gajić, 2019) və Ruanda (Spenceley & Goodwin, 2007) kimi münaqişədən sonrakı ölkələrdə turizmin böyüməsinə yönəlmiş beynəlxalq tədqiqat tədqiqatları müharibədən təsirlənmiş ərazilərin turizm sektorlarını effektiv şəkildə yenidən qura bilməsi yollarına dair müqayisəli fikirlər təklif edir (5).

Batlerin Turizm Sahəsinin Həyat Dövrü (TALC) Modeli (1980), Koenin (1984) münaqişədən sonrakı turizmin təsnifatı və Hollin (2005) siyasətə əsaslanan bərpanı vurğulaması Qarabağın turizm sənayesinin canlandırılmasının əsasını təşkil edən nəzəri əsaslardır. Batlerin modelinə əsasən belə görünür ki, Qarabağ hazırda kəşfiyyat mərhələsindədir, bu, infrastrukturun yenidən qurulması və erkən ziyarətçilərin məhdudlaşdırılması ilə xarakterizə olunur. Bu tapıntılar Koenin fərziyyəsi ilə uyğun gəlir, bu fərziyyəyə görə, münaqişədən sonrakı bölgələr əsas turizm meydana gəlməzdən əvvəl ilk növbədə xüsusi bir ziyarətçi növünü cəlb edir. Ruanda və Balkanlardan olan nümunə araşdırmalarından istifadə etməklə, Hall və digər alimlər hökumət siyasətlərinin, investisiyaların və təhlükəsizliyin turizmin davamlılığında oynadığı əhəmiyyəti nümayiş etdirirlər.

Burdan belə nəticəyə gəlirik ki, biz Batlerin TALC modeli ilə razı olsaq da, Qarabağın

vəziyyətinin dağıntıların miqyasına və təhlükəsizliklə bağlı narahatlıqlara görə fərqli strategiya tələb etdiyini iddia edirik. Mümkündür ki, model cüzi genişlənməni proqnozlaşdırsa da, münaqişədən sonrakı təhlükələr irəliləyişi gecikdirə bilər. Həmçinin, Hallın hökumətin güclü iştirakının zəruri olduğu fikri ilə razı gələ bilərik. Digər tərəfdən, biz hesab edirik ki, Qarabağ məsələsində beynəlxalq əməkdaşlıq və internet marketing də turizm sənayesinin canlanmasının sürətləndirilməsində eyni dərəcədə mühüm rol oynayacaq.

Təhlil və müzakirə

Turizm infrastrukturunun, xüsusən də mehmanxanaların və digər yerləşdirmə obyektlərinin imkanlarının genişləndirilməsi bölgələrdə iqtisadi dirçəliş prosesinin vacib komponentidir. Turistlərin cəlb edilməsi, yerli şirkətlərin dəstəklənməsi və regional inkişafın stimullaşdırılmasına gəldikdə, Qarabağ kimi münaqişədən sonra və yüksələn turizm bölgələrində yaşayış yerlərinin mövcudluğu çox vacib komponentdir.

Bu tədqiqatın məqsədi Qarabağ İqtisadi Rayonuna xüsusi diqqət yetirməklə Azərbaycanın müxtəlif iqtisadi zonalarında mehmanxana və mehmanxana tipli yerləşdirmə potensialının inkişafını araşdırmaqdır. Azərbaycan öz tarixi ərzində mövcud yaşayış müəssisələrinin sayında əhəmiyyətli artımın şahidi olmuşdur ki, bu da turizm sənayesinin genişlənmə tendensiyasını əks etdirir. Qarabağ isə tarixi şəraitə görə infrastruktur baxımından geriləyib. 2006-2023-cü illəri əhatə edən məlumatlar Qarabağda mehmanxanaların imkanlarının mütərəqqi artımına, xüsusən də regionun birləşməsi nəticəsində infrastruktur xərclərinin sürətlənməyə başladığı 2020-ci ildən sonra işıqlandırır.

Bu statistik məlumatların araşdırılması vasitəsilə biz Qarabağın qonaqpərvərlik sektorunun inkişaf tempini qiymətləndirə, onu milli tendensiyalarla bağlı qiymətləndirə və regionun turizm sənayesinin dayanıqlı inkişafı üçün ən mühüm problemləri və imkanlarını müəyyən edə bilərik.

**Cədvəl 1. Mehmanxana (hotel) və mehmanxana tipli obyektlərdə
iqtisadi rayonlar üzrə birdəfəlik tutum, nəfər**

İqtisadi rayonlar	Birdəfəlik tutum				
	2019	2020	2021	2022	2023
Ölkə üzrə - c ə m i	49.980	50.687	53.049	56.562	59.407
Qarabağ iqtisadi rayonu	288	288	599	742	742
Xankəndi şəhəri	-	-	-	-	-
Ağcabədi rayonu	112	112	112	191	191
Ağdam rayonu	-	-	-	-	-
Ağdərə rayonu	-	-	-	-	-
Bərdə rayonu	116	116	116	116	116
Füzuli rayonu	30	30	30	30	30
Xocalı rayonu	-	-	-	-	-
Xocavənd rayonu	-	-	-	-	-
Şuşa rayonu	-	-	287	287	287
Tərtər rayonu	30	30	54	118	118

Mənbə: (10)

Cədvəl 1-ə əsasən deyə bilərik ki, Azərbaycanda mehmanxana və mehmanxana tipli yerləşdirmə imkanlarının ölkənin iqtisadi ərazilərində yoxlanılması milli inkişafın aydın modelindən xəbər verir, Qarabağ yalnız son illərdə nəzərəcarpacaq dərəcədə genişlənmə nümayiş etdirir. Ölkə üzrə ümumi mehmanxana tutumunun 2006-cı ildəki 24.706-dan 2023-cü ildə 59.407-yə qədər sürətlə artmasına baxmayaraq, Qarabağın yerləşdirmə qabiliyyəti

nəzərəcarpacaq təkmilləşdirmələrin başlandığı 2020-ci ilə qədər dəyişməz qaldı.

2020-ci ildən sonra Şuşa, Ağcabədi və Tərtər kimi rayonlarda mehmanxanaların sayında ciddi artım müşahidə olunub. Bu, infrastruktura və turizmin inkişafı proqramlarına aktiv sərmayə qoyuluşunu əks etdirir. Bununla belə, Xankəndi, Ağdam və Xocalı da daxil olmaqla bir sıra rayonlarda mehmanxana şəraitinin olmaması Qarabağın milli turizm çərçivəsinə tam inteqrasiyası prosesində hələ də mövcud olan çətinlikləri vurğulamağa xidmət edir.

İrəliləyərkən, Qarabağı rəqabətqabiliyyətli turizm məkanına çevirmək üçün turistlərin təşviqi, nəqliyyat və yerləşdirməyə sərmayə qoymağa davam etmək tələb olunacaq. Yerli, eləcə də xarici turistlərin cəlb edilməsinə gəldikdə, strategiyalar tarixin qorunmasına, təhlükəsizliyin təmin edilməsinə və ekoloji cəhətdən təmiz infrastrukturun qurulmasına əsaslanmalıdır. Əgər bu təşəbbüslər uğurla həyata keçirilərsə, onlar regionun uzunmüddətli iqtisadi sabitliyinə, eləcə də bölgənin mədəni dirçəlişinə kömək edəcəkdir.

Nəticə

Qarabağın dirçəldilməsi həm dayanıqlı, həm də rəqabətədavamlı turizm sənayesi yaratmaq üçün unikal bir şans verir, buna görə də ərazinin iqtisadi çiçəklənməsinə və mədəni irsinin bərpasına töhfə verir. Çoxşaxəli landşaftları, zəngin tarixi irsi və strateji mövqeyinə görə bu regionda turizmin inkişafı üçün möhkəm zəmin var. Buna baxmayaraq, uzunmüddətli perspektivdə uğur əldə etmək üçün infrastrukturun bərpası, təhlükəsizliklə bağlı narahatlıqlar və ekoloji davamlılıq kimi problemləri həll etmək lazımdır.

Turizmin inkişafı modellərinin və dünya miqyasında münaqişədən sonrakı bərpa təcrübələrinin təhlilindən sonra çox aydın olur ki, hökumətin siyasəti, investisiya təşviqləri və beynəlxalq əməkdaşlıq turizmin canlanmasında mühüm rol oynayır. Qarabağın 2020-ci ildən sonra mehmanxana və digər yaşayış yerlərinin tutumunda böyük artımın olacağı infrastrukturun inkişafının ilkin mərhələlərinin təzahürüdür. Buna baxmayaraq, regionun Azərbaycanın milli turizm siyasətinə tamamilə daxil edilməsi üçün əlavə səylər tələb olunur.

Cənubi Qafqaz regionu daxilində Qarabağ mədəniyyət, ekoturizm və irsin tədqiqi sahələrində əhəmiyyətli turizm məkanına çevrilmək potensialına malikdir. Buna baxmayaraq, bu məqsədə nail olmaq üçün mədəni və təbii irsin qorunması ilə iqtisadi mükafatlar arasında balans yaranan yaxşı strukturlaşdırılmış, çoxtərəfli strategiya tələb olunur.

Təkliflər:

Qarabağda turizmin davamlı inkişafını təmin etmək üçün aşağıdakı tövsiyələri nəzərə almaq lazımdır:

a) Əlçatanlığı və ziyarətçilərin ümumi təcrübəsini yaxşılaşdırmaq məqsədilə infrastrukturun inkişafı müasir nəqliyyat şəbəkələrinin, yolların və qonaqpərvərlik obyektlərinin yaradılmasına üstünlük verməlidir.

b) Ziyarətçilərin təhlükəsizliyini təmin edən siyasətlərin həyata keçirilməsi, o cümlədən minaların təmizlənməsi, sərhədlərin mühafizəsi və fəvqəladə hallara cavab sistemlərinin yaradılması təhlükəsizlik və sabitlik tədbirlərinə nümunədir.

c) Tarixi yerlərin təmiri və orijinallığını qoruyaraq turizm təcrübəsinə daxil edilməsi üçün proqramların yaradılması mədəni və irsin qorunmasının vacib hissəsidir.

d) Hökumət stimullarından və investisiyaların təşviqindən istifadə etməklə, dövlət-özəl tərəfdaşlıqları və xaricdən turizmlə bağlı layihələrə birbaşa investisiyaları təşviq etmək.

e) İnvestisiya, təcrübə və turistləri cəlb etmək üçün beynəlxalq turizm qrupları ilə əməkdaşlıq etmək. Bu, regional əməkdaşlıq və global tərəfdaşlıq nümunəsidir.

Qarabağın Azərbaycanın ümumi iqtisadi və mədəni inkişafına töhfə verən çiçəklənən turizm məkanına səmərəli şəkildə çevrilə bilməsi üçün bu təklifləri həyata keçirmək lazımdır. Bölgənin canlandırılması təkcə onun iqtisadi potensialını artırmayacaq, həm də möhkəmlik, mədəni irs və dinc tərəqqinin simvolu kimi xidmət edəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. R. W. Butler, "The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources," *Canadian Geographer*, vol. 24, no. 1, pp. 5–12, 1980.
2. E. Cohen, "The Sociology of Tourism: Approaches, Issues, and Findings," *Annual Review of Sociology*, vol. 10, no. 1, pp. 373–392, 1984.
3. D. J. Timothy and C. Tosun, "Tourism and Peaceful Co-Existence: International Perspectives," in *Tourism, Development and Growth: The Challenge of Sustainability*, Routledge, 2003, pp. 3–18.
4. C. M. Hall, *Tourism, Political Stability, and Post-Conflict Recovery*, Channel View Publications, 2005.
5. M. Gajić, "Post-War Tourism Development in the Western Balkans: Challenges and Opportunities," *Journal of Balkan Studies*, vol. 8, no. 2, pp. 45–60, 2019.
6. Spenceley and H. Goodwin, "Nature-Based Tourism and Poverty Alleviation: Impacts of Rwanda's Tourism Development," *Current Issues in Tourism*, vol. 10, no. 2–3, pp. 137–157, 2007.
7. V. Bayramov and N. Jafarli, "Economic Prospects for the Karabakh Region: Post-Conflict Reconstruction and Development," *Azerbaijan Economic Review*, vol. 15, no. 3, pp. 20–35, 2022.
8. M. Aliyev and F. Babayev, "Tourism Potential in Karabakh Economic Region: Challenges and Strategic Development," *Journal of Caucasus Studies*, vol. 11, no. 4, pp. 72–89, 2023.
9. Azerbaijan Tourism Board, "Strategic Plan for the Development of Tourism in Karabakh (2022–2030)," Government of Azerbaijan, 2022.
10. State Statistics Committee of Azerbaijan, "Tourism Statistics," The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, 2024. [Online]. Available: <https://www.stat.gov.az/source/tourism/>. [Accessed: 16-Feb-2025].

Akhundlu Gazanfar
Arzu Huseyn

THE REVIVAL OF KARABAKH: TOURISM POTENTIAL AND REGIONAL DEVELOPMENT

Abstract

The liberation of Karabakh has opened new avenues for regional development, particularly in tourism, infrastructure, and economic revitalization. This paper explores the tourism potential of Karabakh, highlighting its historical heritage, natural landscapes, and cultural richness. In a region once affected by conflict, significant reconstruction efforts are currently underway, including the restoration of transport networks, hospitality facilities, and the environment—all of which are crucial for the development of sustainable tourism.

The study emphasizes key factors influencing the revitalization of tourism, such as investment incentives, government policies, and international partnerships. Furthermore, it assesses the socio-economic impact of tourism on local communities, including job creation and the growth of small businesses.

The purpose of the article is to discuss issues such as safety, environmental sustainability and heritage conservation, as well as to make suggestions in this direction.

Through a multidisciplinary approach methodology, the potential of Karabakh as the main tourist center in the South Caucasus is emphasized and strategic recommendations for long-term regional development are given.

The findings contribute to a broader understanding of how post-conflict regions can leverage tourism for economic recovery and stability.

Keywords: Karabakh, tourism development, regional economy, post-conflict reconstruction, sustainable tourism

Казанфар Ахундлу
Арзу Гусейн

ВОЗРОЖДЕНИЕ КАРАБАХА: ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ И РЕГИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ

Аннотация

Освобождение Карабаха открыло новые пути для регионального развития, особенно в сферах туризма, инфраструктуры и экономического оживления. В данной статье исследуется туристический потенциал Карабаха, подчеркивается его историческое наследие, природные ландшафты и культурное богатство. В регионе, ранее пострадавшем от конфликта, сейчас ведутся масштабные работы по восстановлению, включающие развитие транспортных сетей, объектов гостеприимства и восстановление окружающей среды, что имеет важное значение для устойчивого развития туризма.

В исследовании выделяются ключевые факторы, влияющие на возрождение туризма, такие как инвестиционные стимулы, государственная политика и международное сотрудничество. Кроме того, в статье оценивается социально-экономическое влияние туризма на местные сообщества, включая создание рабочих мест и развитие малого бизнеса.

Цель статьи-обсуждение таких проблем, как проблемы безопасности, экологической устойчивости и сохранения наследия, а также внесение предложений в этом направлении.

Посредством методологии- мульти дисциплинарного подхода подчеркивается потенциал Карабаха как главного туристического центра на Южном Кавказе и даются стратегические рекомендации по долгосрочному региональному развитию.

Полученные результаты способствуют более глубокому пониманию того, как регионы, пострадавшие от конфликта, могут использовать туризм для экономического восстановления и стабильности.

Ключевые слова: Карабах, развитие туризма, региональная экономика, после конфликтное восстановление, устойчивый туризм